

Висновки

1. Процес запровадження інформаційних систем управління на українських підприємствах є складним та тривалим. Така складна схема запровадження нового продукту виправдана, адже некоректна робота програмного забезпечення може призвести до втрати даних, що є не бажаним для будь-якого українського підприємства. Відновлення втраченої інформації може тривати досить довго, а іноді повернути цілісність втрачених даних просто не можливо. Крім цього, різка зміна принципів роботи – це стрес для всього підприємства, тому процес запровадження не можна прискорювати штучно. Персонал підприємства має поступово звикнути до змін, які вносить запровадження ERP-системи. Необхідним є визначення етапів та методів поступового запровадження нової інформаційної системи управління на підприємстві та адаптації працівників до неї.

2. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що технологічне налагодження системи управління займає 15–20% усього обсягу робіт з її запровадження на підприємстві. Технологічному запровадженню передують довготривалий етап виконання необхідних управлінських реформ та реорганізації діяльності підприємства відповідно до бізнес-логіки, закладеної в ERP-системі, які є запорукою ефективності здійснюваних нововведень.

3. Постійний моніторинг результатів реалізації проекту з боку керівництва підприємства на завершальному етапі забезпечує можливість значно мінімізувати ризики запрова-

дження інформаційних систем управління на українських підприємствах.

Список використаних джерел

1. Бідюк П.І., Коршевнюк Л.О. Проектування комп'ютерних інформаційних систем підтримки прийняття рішень: Навчальний посібник. – Київ: ННК «ІПСА» НТУУ, «КПІ», 2010. – 340 с.
2. Вовк І.О. Проблеми автоматизації управління ресурсами підприємства завдяки використанню ERP-систем: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/Serpid/2011_2/2011_2/11vipres.pdf
3. Друкер Питер Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: уч. пос. / Пер. с англ. / Питер Ф. Друкер. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2008. – 272 с.
4. Майкл Еббі, Майк Корі, Йен Абрамсон, «Oracle 9i. Перше знайомство» – Лори, 2003.
5. Офіційний сайт Oracle Corporation: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oracle.com/>
6. Петруня Ю.Є., Говоруха В.Б., Літовченко Б.В. та ін. Прийняття управлінських рішень. Навч. посіб. / За ред. Ю.Є. Петруні. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
7. Смірнов С.Н., Задворьев І.С. Працюємо з Oracle: навчальний посібник. – Гелиос АРВ, 2002.
8. Laudon K. C. Management information system, 8th edition / K. C. Laudon, J. P. Laudon. – Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2003. – 543 p.
9. Turbide D. A. APS and ERP: A White Paper about Advanced Planning and Sheduling's Integration with Enterprise Resource Planning. – Production Solutions Inc., 1998.

П.О. ФЕНЕНКО,
аспірант, Європейський університет

Генезис та еволюція державного регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні

Стаття присвячена аналізу етапів розвитку та адаптації до європейських норм зовнішньоторговельної політики України відносно сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: зовнішньоторговельна політика країни, митно-тарифне регулювання, нетарифні бар'єри, експортно-імпорتنі операції продукції сільського господарства.

Статья посвящена анализу развития и адаптации к европейским нормам внешнеторговой политики Украины относительно продукции сельского хозяйства.

Ключевые слова: внешнеторговая политика страны, таможенно-тарифное регулирование, нетарифные

барьеры, экспортно-импортные операции продукции сельского хозяйства.

This article is about the analyze of development and adaptation to the European standards of the external trade policy of Ukraine concern to agricultural products.

Keywords: external trade policy of the country, customs and tariff regulations, non-tariff barriers, export and import of agricultural products.

Постановка проблеми. Визначною особливістю функціонування світового господарства на початку XXI сторіччя є інтенсивний розвиток міжнародних економічних відносин.

Одним із найважливіших елементів механізму управління міжнародними економічними відносинами, що здійснюються шляхом проведення комерційних операцій, є зовнішньоекономічна діяльність.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – багатогранне поняття, яке включає в себе такі види діяльності, як зовнішня торгівля, міжнародне виробниче кооперування, міжнародне науково-технічне співробітництво, міжнародне інвестиційне співробітництво, валютно-фінансові та кредитні операції.

Після проголошення в 1991 році незалежності України були здійснені заходи, спрямовані на істотну лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності в країні, розширення прав підприємств і організацій у цій сфері. Зовнішньоекономічна діяльність починає розглядатися не тільки як складова господарської діяльності підприємства, а й як важливий фактор економічного зростання, створення передумов більш інтенсивного розвитку інтеграційних процесів на мікро- та макрорівні.

У сучасних умовах зростає необхідність реалізації адекватної політики в галузі сільського господарства, одним з елементів якої є визначення зовнішньоекономічних векторів розвитку даної галузі. Торговельна політика держави має сприяти формуванню експортного потенціалу сільськогосподарської продукції, рівень якого безпосередньо впливає на ефективність функціонування аграрного сектору економіки в цілому.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Особливостям трансформацій у зовнішній торгівлі сільськогосподарською продукцією та політики країни щодо її регулювання та нарощування експортного потенціалу присвячені дослідження таких вітчизняних вчених, як І. Бураковський, В. Вишневський, О. Гребельник, О. Лукьяненко, Р. Рута, А. Філіпенко та ін. Окремі аспекти розвитку зовнішньоторговельної політики знайшли відображення в роботах В. Будкіна, А. Гальчинського та А. Яновського.

Проте вступ у 2008 році України до Світової організації торгівлі (СОТ) та активна участь в євроінтеграційних процесах викликали необхідність зміни курсу в державній політиці стосовно зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією. У свою чергу, такі трансформації створюють підвалини для подальшого аналізу та дослідження інструментів та механізмів, що використовує держава в регулюванні зовнішньоторговельної політики, і відповідно, які наслідки має така політика для сільськогосподарських підприємств та галузі в цілому.

Метою статті є аналіз етапів розвитку зовнішньоторговельної політики держави, інструментів, які використовуються для її регулювання на кожному етапі, та вплив, який чинить така політика на обсяги експортно-імпорتنних операцій сільськогосподарської продукції, а також на процеси подальшого інтегрування економіки країни у світове господарство.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоторговельна політика являє собою цілеспрямований вплив держави на торговельні відносини з іншими країнами. Її основними цілями є зміна ступеня і способу включення країни в міжнародний поділ праці, зміна обсягу експорту й імпорту, зміна

структури зовнішньої торгівлі, забезпечення країни необхідними ресурсами (сировиною, енергією тощо), зміна співвідношення експортних і імпорتنних цін.

Певним стадіям історичного розвитку та формування державності в Україні притаманні різні системи зовнішньоторговельної політики.

У період становлення України як незалежної держави типовою системою зовнішньоторговельної політики був протекціонізм. Високими ввізними митами країна відгороджувалася від іноземної конкуренції. В цей період протекціонізм відігравав прогресивну роль, сприяючи швидкому розвитку економіки в цілому.

У сучасній політиці регулювання зовнішньоторговельного обміну виявляється об'єктивна потреба в полегшенні міжнародного спілкування. В області міжнародних економічних відносин це виражається в послабленні обмежень зовнішньоторговельного обміну, прагненні до усунення перешкод на його шляху. Такому курсові відповідає політика лібералізації торгівлі, під якою мається на увазі весь комплекс державних заходів щодо регулювання внутрішньої економіки і зовнішніх зв'язків для сприяння зовнішньоторговельному обігу і зниженню митних та інших бар'єрів.

До інструментів зовнішньоторговельної політики відноситься система двосторонніх і багатосторонніх договорів, однак найчастіше в умовах розвинутих ринкових відносин застосовуються тарифи і нетарифні бар'єри.

Традиційно велику частку в загальному експорті України займає експорт продукції сільського господарства. Після набуття незалежності Україна майже постійно була нето-експортером такої продукції, за винятком початку 90-х років. Проте торговельні показники значно змінювалися завдяки таким чинникам: змінам у торговельних відносинах із головними партнерами, зокрема з Росією; змінам у торговельній політиці (переходу від підтримки імпорту та обмеження експорту до захисту національного виробника через застосування тарифних та нетарифних бар'єрів на імпорту); коливанням обсягу сільськогосподарського виробництва завдяки змінам у національній політиці; змінам макроекономічної політики, зокрема політики валютних курсів [5].

У формуванні та розвитку політики України щодо регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією, на нашу думку, можна виділити п'ять основних етапів.

На першому етапі (1991–1994), в період ринкових перетворень в зовнішньоторговельній політиці України, реалізувалася концепція «захисту внутрішнього ринку». Вживався комплекс заходів, спрямованих фактично на обмеження експорту товарів, дефіцит яких відчувався на внутрішньому ринку. Оскільки в умовах значного надлишку грошей дефіцит відчувався майже за всіма товарними групами, ця концепція набула антиекспортної спрямованості. Для такого підходу застосовувалися різні інструменти, такі як оподаткування валютної виручки експортерів, зобов'язання експортерів продавати частину валютної виручки за надвисоким,

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

штучно завищеним курсом національної валюти (фактично приховане оподаткування експортної виручки), стягнення вивізного мита, спрямоване на компенсацію приблизно половини різниці між внутрішніми та світовими цінами. Застосовувалося також ліцензування та квотування експорту [1].

Так, у січні 1993 року урядовим декретом «Про квотування та ліцензування експорту товарів та послуг» було розширено перелік продуктів, експорт яких підпадав під кількісні обмеження, та поширено їх на всі основні види продукції сільськогосподарства. На початку 1993 року квотуванню підлягало більше 80% українського експорту, наприкінці того ж року – близько 60%, у травні 1994 року – 30% експорту.

У той же час іншим декретом «Про експортне мито у 1993 році» було запроваджено систему експортних мит щодо 53 груп товарів. Так, ставка мита на пшеницю, ячмінь, пшеничну муку, крупи дрібного, середнього та грубого помелу, насіння соняшнику, насіння льону та рижю, соняшникової олії, цукру, столового спирту в січні 1993 року була встановлена в розмірі 30%, а в грудні того ж року – скасована [6].

На початковому етапі нетто-баланс експорту продукції сільськогосподарства був негативним також ще й через втрату традиційних ринків унаслідок розпаду Радянського Союзу та скорочення сільськогосподарського виробництва.

Що стосується імпоротної політики, то до квітня 1994 року спостерігалася майже повна відмова від митного захисту ключових галузей національного виробництва, відповідно і сільськогосподарства. Лише з січня 1993 року була введена система імпортного мита на основі Єдиного митного тарифу України. Для більшості товарів ставки встановлювалися на рівні 0–10%, для незначної кількості товарів – 15–30%, максимум досягав помірної навіть за міжнародними стандартами величини – 50%. Для країн, що користувалися режимом найбільшого сприяння, імпортний тариф становив 2–5%.

На цьому етапі застосовувалася значна кількість заходів планової економіки, однак нові підходи наблизили режим імпорту продукції сільськогосподарства до ринкових умов. Наприклад, імпорт круп та цукру підлягав квотуванню та ліцензуванню [1].

Ліберальний митний режим нейтралізувався знеціненням національної валюти, що вело до подорожчання імпортних товарів, а також відсутністю вільного ринкового доступу до іноземної валюти, необхідної для фінансування імпортних операцій.

Отже, на першому етапі політика уряду була спрямована на регулювання експорту, по відношенню до імпорту проводилася політика лібералізації, що характеризувалася практичною відсутністю тарифного регулювання.

Другий етап (1994–1996) розвитку зовнішньоторговельної політики ознаменувався радикальною лібералізацією економіки в цілому і відповідно переходом до якісно іншої експортної політики. Значно скорочується перелік товарів, експорт яких підлягає квотуванню та ліцензуванню. З 1995 року були вжиті заходи з відміни системи державних

замовлень, завдяки яким раніше здійснювалося інтенсивне втручання держави у сферу експортних операцій.

Одним із нових інструментів регулювання експорту стали так звані індикативні ціни, які вказували експортерам мінімальні рівні експортних цін для широкого спектра товарів.

Іншим заходом контролю за експортом з листопада 1994 року стала реєстрація певних категорій зовнішньоекономічних контрактів (особливо бартерних операцій). Однак дуже скоро цей захід був обмежений під впливом суб'єктів ЗЕД України та міжнародних фінансових організацій [1].

У 1994–1996 роках збільшився експорт продукції сільськогосподарства, торгівельний баланс щодо цієї продукції значно поліпшився. До 1996 року експорт продукції сільськогосподарства та харчової промисловості досяг \$3,0 млрд., складаючи 21 відсоток загального товарного експорту. Це обумовлено тим, що більшість кількісних обмежень щодо експорту було скасовано і частково поновлено торгівельні зв'язки з новими незалежними країнами.

У 1996 році були спроби відновити експортне мито для низки «високоліквідних» товарних позицій, обсяги експорту за якими були значні. У квітні 1996 року було введено мито в розмірі 50–75% на експорт живої худоби. Однак під сильним внутрішнім та зовнішнім тиском уряд пішов на значні поступки [6].

На другому етапі в імпортній політиці спостерігається чітка тенденція переходу до протекціонізму. Нарощення протягом 1994–1995 років захисних антиімпортних заходів відбувалося головним чином через тарифні інструменти, нетарифні обмеження були несистематичними. З другої половини 1995 року застосовувався диференційований підхід у митному регулюванні залежно від групи виробів, що виготовляються в межах країни «на недостатньому, достатньому та надлишковому рівні».

Хоча перелік продукції сільськогосподарства, що підлягає квотуванню та ліцензуванню, значно скоротився у 1996 році, кілька постанов Кабінету Міністрів того ж року запровадили вищі адвалерні ставки мит та скомбінували їх із специфічними митами. Наприклад, значно зросли тарифи на насіння соняшнику, цукор, фрукти та овочі. Тарифи на основні види зерна були вперше запроваджені у вигляді специфічних мит [4].

Отже, на другому етапі посилюється протекціонізм у системі митно-тарифного регулювання імпорту сільськогосподарської продукції в поєднанні із заходами щодо змін у зовнішньоторговельній політиці згідно з переговорним процесом щодо вступу в СОТ, а також впроваджуються економічні заходи нетарифного регулювання.

Важливим напрямом удосконалення інструментарію регулювання стало перешкоджання ухилинню від сплати ввізного мита та митних платежів (ПДВ, акцизів), для чого на більшість товарних позицій поширювалася дія специфічних митних ставок замість адвалерних.

Однак у цілому політика посилення протекціонізму в Україні виявилася неефективною.

Третій етап (1997–2000). На даному етапі розвитку зовнішньоторговельної політики експорт продукції сільського господарства України зазнав значного впливу окремих негативних факторів. У 1996–1997 роках Росія, яка була найважливішим експортним ринком для України, запровадила деякі торговельні бар'єри щодо імпорту з України. Крім того, фінансова криза 1998 року в Росії та значне знецінення рубля підірвали конкурентоспроможність України на російському ринку. В результаті загальний обсяг експорту продукції сільського господарства скоротився приблизно наполовину порівняно з показником 1996 року, а його частка в загальному експорті впала до 7%; позитивне сальдо торговельного балансу щодо продукції сільського господарства та харчової промисловості скоротилося до \$0,5 млрд. у 2000 році.

У вересні 1999 року було встановлено митний тариф на вивезення насіння соняшнику, насіння льону та рижю в розмірі 23%, а з жовтня 2002 року – відповідно 17% [6].

Задля недопущення збільшення обсягів імпорту продукції сільського господарства уряд посилював захисні заходи щодо її імпорту. У 1997 році тариф на пшеницю збільшився до 30% (але не менш ніж 40 екю/т). Постановою, прийнятою у грудні 1998 року, уряд продовжував зміцнювати митні бар'єри. Багато тарифів було позбавлено вигляду адвалерних ставок, а специфічні мита на більшість товарів було подвоєно.

Така політика призвела до значного зменшення імпорту продукції сільського господарства у 1997–1999 роках та підштовхнула імпортерів до пошуку «вікон» в існуючому законодавстві. Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів «Про режим іноземного інвестування», прийнятому в травні 1993 року, спільним підприємствам та їх філіям в Україні було дозволено безмитний імпорт. Фактично, за оцінками Міністерства економіки України, близько 24% загального імпорту продукції сільського господарства було ввезено без сплати мита через спільні підприємства за період 1998–1999 років. З метою уникнення подальших збитків для бюджету України цей привілей було скасовано новим законодавчим актом, прийнятим у лютому 2000 року. В результаті імпорт деяких видів продукції значно скоротився. Зокрема, імпорт м'яса птиці зменшився від \$87 млн. у 1999 році до \$18 млн. у 2000 році [5].

У період від 1996 до 1998 року при імпорті круп, фруктів та овочів застосовувалася оцінка мінімальної митної вартості, щоб запобігти заниженню декларованих цін. У 1999–2000 роках такі заходи було поступово припинено.

Окрім тарифів Україна застосовувала окремі нетарифні бар'єри, в тому числі квоти, ліцензії та заборону на імпорт, яким досить часто бракувало прозорості і які становили додаткові операційні витрати для імпортерів.

Крім того, у відповідності до постанови уряду, прийнятої у квітні 1998 року, імпортери рису та цукру були зобов'язані надавати так звані попередні митні декларації і сплачувати депозит на спеціальний рахунок митниці. Депозит мав відображати суму податків та мит на імпорт цих товарів. У березні 2002 року перелік продукції, що підлягав цій вимозі,

дещо змінився, включивши серед продукції рослинництва зрізані квіти та тютюнову продукцію.

На третьому етапі система державного регулювання удосконалювалася відповідно до норм ГАТТ/СОТ, скорочувалася кількість прийнятих рішень щодо зміни ставок ввізного мита, запроваджувалися кількісні показники об'єкта оподаткування, збільшувалася кількість пільг зі сплати ПДВ у зв'язку із застосуванням Угод про вільну торгівлю.

Четвертий етап (2000–2005). На початку 2000-х років в організації й управлінні зовнішньоекономічною діяльністю в Україні залишалося ще багато невирішених проблем. Структура зовнішньоторговельного обороту, як і раніше, мала переважно сировинний характер, вусе ще нераціональним був імпорт, недостатньо ефективно функціонували підприємства з іноземним капіталом. Великої уваги потребували і такі питання, як створення стабільної правової бази, сприятливого інвестиційного клімату, ефективного системи управління ЗЕД на рівні підприємства, підвищення якості експортної продукції і багато іншого.

У 2001 та 2002 роках ситуація в зовнішній торгівлі продукцією сільського господарства мала позитивні тенденції. Сприятливі погодні умови, деякий прогрес у реструктуризації господарств та нові заходи сільськогосподарської політики щодо полегшення доступу господарств до кредитних ресурсів призвели до стимулювання виробництва, зокрема зернових та насіння соняшнику. В результаті експорт продукції сільського господарства та харчової промисловості у 2002 році досяг \$2,4 млрд., а чистий експорт становив \$1,3 млрд.

Загальна вартість імпорту продукції сільського господарства в Україну залишалася більш стабільною, ніж вартість експорту. Основна продукція, що імпортувалася у 2001–2002 роках, – тютюн та тютюнова продукція, цукор та кондитерські вироби, жири та олія – становила 34% імпорту продукції сільського господарства та харчової промисловості в Україну [6].

Даний етап розвитку зовнішньоекономічної діяльності для сільськогосподарських підприємств також ознаменувався переорієнтацією на зовнішніх ринках збуту продукції. Частка країн СНД у загальному експорті продукції сільського господарства скоротилася з 74% у 1996 році до 46% у 2001–2002 роках. Упродовж цього періоду частка інших основних регіонів експорту продукції сільського господарства України зросла. Європейський Союз став другим найбільшим ринком експорту, частка якого зросла від 9% у 1996 році до 18% у 2001–2002 роках.

У цей період тарифи залишалися на високому рівні. Закон «Про Митний тариф України», прийнятий у квітні 2001 року, навіть збільшив специфічні мита на деякі види продукції, зокрема пшеницю (з 40 до 80 євро за тонну), м'ясо птиці, насіння соняшнику та цукор, а також встановив специфічні тарифи на деякі продукти, зокрема соняшникову олію. Проте було зроблено деякі спроби створити нетарифні методи регулювання більш прозорими [5].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Окремим питанням у переговорах України щодо вступу у СОТ було питання тарифної квоти на імпорту цукру. В липні 2000 року уряд України запровадив тарифну квоту на імпорту цукрової сировини у розмірі 260 тис. т. Адвалерна ставка мита в межах квоти була встановлена на рівні 1% митної вартості, але не менше 5 євро/т. Імпорту у межах квоти дозволявся у період від 4 липня до 1 вересня 2000 року. Мита на імпорту білого цукру та цукрової сировини поза межами квоти, а також на всі імпортні операції після 1 вересня 2000 року було встановлено на рівні 50%, але не менше 300 євро/т. Майже однакові умови щодо імпорту цукру було встановлено у 2001 році Законом «Про імпорту тростинного цукру-сирцю в Україні у 2001 році». В 2002 році не було оголошено жодної квоти на імпорту цукру, тобто весь імпорту цукру підлягав 50% миту, але не менше 300 євро/т [3].

Аналіз діючих тарифів в Україні за період 1993–2002 років підтверджує різке зростання діючих тарифів між 1997 та 1999 роками з наступною стабілізацією у 2000–2002 роках.

На четвертому етапі проводилася політика лібералізації зовнішньої торгівлі та вибіркового протекціонізму в умовах пристосування до інтеграційних процесів. Так, максимальний рівень ставок імпортного мита знизився до 25%, почали застосовуватися антидемпінгові мита, зводиться до мінімуму кількість податкових пільг зі сплати акцизного збору та збільшується кількість пільг зі сплати ПДВ за рахунок інтеграційних процесів.

П'ятий етап (з 2005 року і дотепер). Етап, на якому політика держави щодо регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією, відбувається з урахуванням вектору євроінтеграції та адаптації до норм СОТ, оскільки Україна стала її членом ще у 2008 році. Тобто відбувається процес суттєвої лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, зокрема значного скорочення рівнів субсидування та тарифів.

Протягом 2005 року Верховною Радою України було прийнято низку законів України, спрямованих на приведення рівня митно-тарифного захисту у відповідність до норм СОТ.

З метою ефективного захисту внутрішнього ринку Україна домовилася про перехідні періоди, які дають можливість поступової адаптації чутливих секторів вітчизняної промисловості до діяльності в умовах конкуренції з країнами – членами СОТ, зокрема це стосується окремих видів сільськогосподарської та промислової продукції.

На сьогодні обкладення ввізним митом при ввезенні товарів на митну територію України здійснюється відповідно до Закону України «Про Митний тариф України» від 05.04.2001 №2371–III зі змінами та доповненнями.

Нова редакція Митного тарифу відповідає останній версії Гармонізованої системи опису і кодування товарів 2007 року і має на меті адаптацію статистичної системи України до міжнародних методів, стандартів та класифікації, а також приведення ставок ввізного мита на товари у відповідність з рівнем, визначеним для товарів у угоді про вступ.

Водночас згідно з міжнародними зобов'язаннями України залишаються окремі товари, такі як плоди, горіхи та інші істотні частини рослин, приготовлені або консервовані, митні ставки на які підлягають трансформації у 2013 році [10].

Заходи контролю за цінами застосовуються у відповідності до принципів СОТ і беруть до уваги інтереси експортуючих країн – членів СОТ.

З дати вступу до СОТ Україна не застосовує обов'язкових мінімальних цін на імпортовані товари, а також Україна продовжує публікувати перелік товарів і послуг, ціни на які визначаються державою.

Україна залишила за собою право застосовувати тарифну квоту на тростинний цукор-сирець (щорічно з першого року членства в обсязі 260 тис. т із подальшим збільшенням до 267,8 тис. т з 2010 року зі ставкою ввізного мита 2% у межах квоти, поза межами квоти ставка захисного митного тарифу становить 50%). Квота розподіляється у порядку надходження заявок [7].

Податки, в тому числі ПДВ та акциз, застосовуються на недискримінаційній основі до імпорту з країн – членів СОТ і товарів вітчизняного виробництва. Це є одним з базових принципів СОТ – забезпечення національного режиму щодо внутрішнього оподаткування та регулювання, тобто імпортним товарам надається режим, не гірший, ніж товарам вітчизняного виробництва.

З дати вступу до СОТ Україна скасовує і не буде впроваджувати, повторно впроваджувати або застосовувати кількісні обмеження на імпорту або інші нетарифні заходи, такі як ліцензування, квотування, заборони, дозволи, вимоги попереднього санкціонування, вимоги ліцензування та інші обмеження з подібним ефектом, які не можуть бути обґрунтованими згідно з положеннями відповідної Угоди СОТ [9].

Отже, Україна має дотримуватися правил СОТ при застосуванні заходів, які можуть справити обмежувальний вплив на торгівлю, зокрема при ліцензуванні імпорту. Заходи, спрямовані на захист здоров'я чи життя людини, тварини, рослин, захист навколишнього середовища, здійснюються відповідно до норм Угоди про санітарні та фітосанітарні заходи та Угоди про технічні бар'єри в торгівлі СОТ.

З дати вступу до СОТ Україна внесла зміни до своїх законодавчих актів щодо антидемпінгових, компенсаційних та захисних заходів з метою забезпечення застосування вказаних заходів у повній відповідності до норм СОТ. На сьогодні законодавство України у сфері застосування зазначених заходів відповідає нормам організації [3].

Що стосується змін в експортній політиці продукції сільськогосподарства, то вона зазнала змін, як і в цілому експортна політика країни. Передовсім слід зазначити, що Україна погодилася не здійснювати субсидування експорту. Членство України в СОТ сприяло обмеженню нетарифних бар'єрів щодо українського експорту.

Експортне мито як інструмент тарифного регулювання використовується країнами СОТ, проте високі його рівні справляють викривлюючий вплив на міжнародну торгівлю.

Україна поступово знижує свої експортні митні тарифи на насіння соняшнику, живу худобу, шкури тварин. З дати вступу до СОТ Україна не застосовує обов'язкових мінімальних експортних цін.

Експортне мито на насіння олійних культур (соняшника, ріжю, льону) зменшується щороку протягом шести років на 1% до значення 10%, у 2012 році ставка ввізного мита становить 10%.

Експортне мито на живу худобу зменшується щороку на 5 відсоткових пунктів до значення 10% – так, ставка ввізного мита на 2012 рік становить 30%; на шкірсировину – зменшується на 1 відсотковий пункт до значення 20% і у 2012 році становить 26% [8].

Загалом, уже протягом першого року перебування в СОТ Україна майже вдвічі збільшила експорт сільськогосподарської продукції. Фінансово-економічна криза продемонструвала, що в період стрімкого зниження активності майже на всіх ринках, а отже відсутності попиту на продукцію, зменшення обсягів експорту сільського господарства порівняно зі зменшенням в інших галузях було незначним. Саме протягом 2009 року частка сільськогосподарських товарів у загальному експорті країни зросла на 6,2% порівняно з попереднім роком. Відбулося зростання частки сільськогосподарської продукції у загальному експорті країни. Якщо в період 2005–2007 років ця частка не перевищувала 9%, то в період 2008–2010 років вона не опускалася нижче 12%.

Попри значне зростання обсягів торгівлі сільськогосподарською продукцією після приєднання до СОТ (якщо в період 2005–2007 років середній річний експорт сільськогосподарської продукції становив \$3050 млн., то за період 2008–2010 років цей показник дорівнював \$7689 млн.), не відбулося значної географічної диверсифікації експорту. Основними імпортерами сільськогосподарської продукції з України залишилися країни Близького Сходу. Ринок більшості розвинених країн, насамперед країн ЄС, залишився закритим для України. Значною мірою це пов'язано з доволі значними нетарифними бар'єрами, насамперед санітарними та фітосанітарними нормами. Крім того, розвинені країни мають потужну систему підтримки власних виробників сільськогосподарської продукції через значний обсяг субсидій. Країни ОЕСР загалом на субсидії витрачають приблизно \$300 млрд. на рік. Саме субсидії та нетарифні бар'єри не дозволили Україні в повному обсязі скористатися відкритістю ринків, отриманою через членство у СОТ. Важливе значення для України на сьогодні має питання доступу на ринки сільськогосподарської продукції. Проте питання торгівлі сільськогосподарською продукцією значною мірою знаходяться поза межами правил СОТ [2].

На даному етапі зовнішньоторговельна політика уряду є лібералізованою і впродовж останніх років оподаткування зовнішньої торгівлі пристосовується до вимог СОТ. Ставки ввізного мита на сільськогосподарську продукцію знижуються поступово з кожним роком, проте останнім часом уряд застосовує тарифні та нетарифні методи для регулю-

вання експорту зернових культур, що у свою чергу негативно впливає на його обсяги.

У 2010–2011 році уряд задля регулювання внутрішньої ціни на зернові культури ввів кількісні обмеження експорту, впровадивши квоти на зерно та кукурудзу (квота на експорт 2,7 млн. т зерна, з якої 2 млн. т – кукурудзи). В результаті дії квот скоротилися обсяги експорту й помітно змінилося співвідношення видів зерна – зменшилася частка пшениці та ячменю і збільшилася кукурудзи.

Наприкінці 2010–2011 маркетингового року всі квоти на експорт зернових було скасовано, натомість у липні 2011 року запровадили експортні мита: 9% (щонайменше 17 євро за тону) на пшеницю, 12% (понад 20 євро за тону) на кукурудзу та 14% (близько 23 євро за тону) на ячмінь. Такі ставки мита мали діяти до 1 січня 2012 року, проте в жовтні 2011 року Верховна Рада прийняла закон про скасування мита на експорт пшениці та кукурудзи, але зберегла мито на експорт ячменю в розмірі 14%, але не менше 23 євро за тону. У той же час парламент прийняв закон, згідно з яким експорт соєвих бобів і ріпаку з Україною буде обкладатися митом у розмірі 3%, але не більше 2 євро за тону, а експорт соняшникової олії – 3%, але не більше 5 євро за тону.

Водночас у період перебування України в СОТ відбулося стрімке зростання імпорту деяких видів аграрної продукції та продукції харчової промисловості, зокрема зростання становило 61,2 і 19,8% відповідно. Найбільш суттєво зріс імпорт цукру. Якщо в 2007 році, за даними Державної служби статистики, імпорт цукру з цукрової тростини або з цукрових буряків становив \$7 млн., то за підсумками 2010 року імпорт цієї товарної позиції становив \$183 млн., тобто зріс у 26 разів. Проте зазначимо, що таке зростання імпорту цукру лише частково можна пояснити членством України в СОТ, адже 31,6% від загального імпорту припадає на країни, що не є членами СОТ. Так, імпорт цукру з Білорусі, з якою Україна має відносини вільної торгівлі, в 2010 році становив майже \$58 млн. Отже, проблема полягає не стільки в лібералізації режиму торгівлі цукром, скільки в нездатності вітчизняної цукрової промисловості задовольнити внутрішній попит за конкурентоспроможною ціною [2].

Розглядаючи структуру експорту-імпорту сільськогосподарської продукції варто відмітити, що нині спостерігається тенденція до зростання питомої ваги експорту сільськогосподарської продукції в загальному обсязі експорту товарів з України та зменшення частини імпорту сільгосппродукції в загальній структурі імпорту. Також слід відмітити, що після отримання Україною статусу члена СОТ відповідно до консолідованої тарифної пропозиції середньоарифметична ставка ввізного мита на сільськогосподарську продукцію зменшилася з 13,8 до 11,2%.

Висновки

Політика країни стосовно регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією формується під впли-

вом загальних тенденцій та зовнішньоторговельних напрямів. Умовно виділивши п'ять етапів розвитку зовнішньоторговельної політики України щодо сільськогосподарської продукції, можна зробити висновок, що з кожним етапом зовнішньоторговельна політика набуває все більше ознак лібералізації та інструментарій її регулювання стає більш досконалим. Причому на сучасному етапі зовнішня торгівля та політика, яка її визначає, відбувається під впливом двох визначальних подій: членства в СОТ, набутого у 2008 році, та наслідками, що спричинила світова економічна криза 2008–2010 років. Вступ України до СОТ призвів до поглиблення лібералізації торгівлі, причому багато змін відбулося до або відразу ж після вступу.

Найбільший вплив на зовнішньоекономічну сферу фактор вступу в СОТ спричинив через механізм зниження тарифних бар'єрів. Проте навіть лібералізація митного тарифу в розрізі імпорту не є визначальною щодо характеристик сучасного стану зовнішньоекономічної позиції України. Стосовно експортної компоненти, членство в СОТ в аспекті лібералізації доступу на міжнародні ринки також не стало провідним чинником формування експортної пропозиції українських сільськогосподарських виробників. У цьому аспекті преважують чинники зовнішнього попиту на продукцію традиційного українського експорту.

Стосовно внутрішніх обмежувачів використання потенціалу СОТ для посилення міжнародної конкурентоспроможності України, наразі актуальними є більш глибока гармонізація національного законодавства, що регулює, наприклад, санітарні та фітосанітарні заходи, технічні норми та стандарти. Невідповідність національного регулювання міжнародним практикам (особливо тим, що діють у промислово розвинутих країнах) закриває перед українськими сільгоспвиробниками найбільш платоспроможні світові ринки. Станом на середину 2011 року за напрямками адаптації та гармонізації законодавства Україна виконала ще не всі зобов'язання перед СОТ. Причому частина з них пов'язана з домовленим перехідним періодом, а інша – потребує часу для внесення законодавчих змін (як у випадку, наприклад, з регулюванням загальної безпеки продукції).

На сучасному етапі торговельна політика України спрямована на приведення у відповідність до зобов'язань перед СОТ системи інструментів митно-тарифного регулювання, зокрема скорочення ставок ввізних мит.

Аналіз умов розвитку зовнішньої торгівлі України після набуття членства в СОТ показує, що під впливом глибокої світової фінансово-економічної кризи очікувані позитивні наслідки від поглиблення інтеграції вітчизняної економіки до глобального торговельного простору не реалізувалися.

Негативний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі продукцією сільського господарства в Україні мали такі чин-

ники в державній політиці, як відсутність чіткої стратегії структурних змін економіки, слабкий механізм фінансової державної підтримки розвитку експорту, низький рівень інвестування в інноваційну модернізацію сільськогосподарської галузі, слабкість протидії спекулюванню з відшкодуванням ПДВ.

У цілому зазначимо, що вплив на економіку України перебування в складі СОТ протягом останніх років не набув системного характеру. Уряд здійснював виконання взятих на себе зобов'язань щодо змін у торговельній політиці, проте еквівалентного полегшення доступу сільськогосподарської продукції до зовнішніх ринків не відбулося. Також наслідки світової фінансово-економічної кризи не дозволили Україні відчувати повною мірою позитивний ефект від спрощення режиму торгівлі з країнами – членами СОТ.

Список використаних джерел

1. Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. Навчальний посібник / К.: Знання, 2006. – 462 с.
2. Клименко І.В., Федірко О.А., Ус І.В. Три роки членства у СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період. – К.: НІСД, 2011. – 72 с.
3. Кобута І. Гармонізація національного законодавства у сфері сільського господарства з нормами і правилами СОТ // У кн.: Актуальні питання аграрної економіки: Збірник робіт. – К., 2005. – 407 с.
4. Ліпихіна Т.Д. Оподаткування експортно-імпортних операцій в Україні: навч. посіб. / Т.Д. Ліпихіна; [редкол.: Д.Г. Лук'яненко (голова) та ін.]; М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2008. – 672 с.
5. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Дахно І.І., Барановська В.М., Бовтрук Ю.А. та ін.]; за ред. І.І. Дахно. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
6. Шпичак О.О. Оподаткування експорту-імпорту продукції рослинництва та продуктів її переробки. – К.: [ІНЦ «Ін-т аграр. економіки»], 2004. – 255 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2011 №204 «Про внесення змін до Порядку розподілу тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини» // Офіційний вісник України від 18.03.2011. – 2011, №18. – 169 с.
8. Закон України від 10.04.2008 №250 «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до СОТ» // Відомості Верховної Ради України від 06.06.2008. – 2008, №23. – 612 с.
9. Звіт Робочої групи зі вступу України до СОТ (документ WT/ACC/UKR/152) – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm
10. Графік поступок і зобов'язань України по товарам (документ WT/ACC/UKR/152/Add.1: частина 1, частина 2). – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm